

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

Center for Ukrainian and European Scientific Cooperation

**THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR
(2014–2022): HISTORICAL, POLITICAL,
CULTURAL-EDUCATIONAL, RELIGIOUS,
ECONOMIC, AND LEGAL ASPECTS**

Scientific monograph

Riga
Latvia
Baltija Publishing
2022

*Recommended for printing and distribution via Internet
by the Academic Council of Baltic Research Institute
of Transformation Economic Area Problems according
to the Minutes № 4 dated 31.05.2022*

EDITORIAL BOARD:

Bodak Valentyna Anatoliivna – Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Rector, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University;

Pantiuk Mykola Pavlovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Vice Rector for Research, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University;

Haliv Mykola Dmytrovych – Doctor of Pedagogical, Professor, Dean of the Faculty of History, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University;

Ilnytskyi Vasyl Ivanovych – Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of History of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University;

Vikhliaiev Mykhailo Yuriiovych – Doctor of Law, Professor, Director, Center for Ukrainian and European Scientific Cooperation.

The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects : Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. 1436 p.

CONTENTS

ECONOMY, MANAGEMENT, TECHNOLOGY

Alekseyenko L. M., Tulai O. I., Alekseyenko M. D. MODERN TRENDS IN LABOR MIGRATION IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES.....	1
Antonenko V. M. SUSTAINABILITY AND SECURITY OF THE FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE – THE ECONOMIC COMPONENT OF ITS VICTORY.....	9
Barabash L.V. VECTORS OF HARMONIZATION OF THE TAX SYSTEM OF UKRAINE IN THE PRE-WAR, WAR AND POST-WAR.....	18
Barvinok N. V., Barvinok M. V. THE INFLUENCE OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR ON TOURISM IN UKRAINE AND THE PROSPECTS OF ITS DEVELOPMENT IN THE FUTURE.....	24
Bohashko O. L. RECOMMENDATIONS FOR IMPROVING THE EFFICIENCY OF INNOVATION ACTIVITIES OF ENTREPRENEURSHIP IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....	33
Vynnychuk R. O., Rubakha N. V. EXTERNAL MIGRATION IN UKRAINE AS A RESULT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR 2014-2022: MIGRATION TRENDS, LEGAL REGULATION AND INTEGRITY.....	37
Vivchar O. I., Drakokhrust T. V., Shatarskyi A. SECURITY OF A COUNTRY'S PRIVATE MILITARY COMPANY: A NETWORK APPROACH TO ORGANIZATIONAL AND LEGAL CONTEXTS.....	47
Wozniak S. M., Demeshok O. O., Andriyanova N. M., Shpura M. I. ECONOMIC ASPECTS OF HYBRID WARFARE.....	51
Hulak O. V., Holovii L. V. WORLD FOOD CRISIS AS AN INDIRECT CONSEQUENCE THE WAR IN UKRAINE: ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS.....	64
Hurenko A. V. THE ROLE OF BUSINESS CONSULTING SUPPORT DURING THE MILITARY STATE IN UKRAINE.....	73
Danylina S. O. UKRAINE'S LABOR MARKET IN THE CONDITIONS OF DIGITALIZATION AND MARTIAL STATUS.....	80
Dankevych V. Ye., Dankevych Ye. M., Naumchuk V. V. GLOBAL FOOD SECURITY: RISING PRICES AND THE DANGER OF FAMINE IN THE MIDDLE EAST AND NORTH AFRICA.....	87
Dotsenko I. O. STRATEGIC MANAGEMENT OF ACTIVITIES OF UKRAINIAN BUSINESS ENTITIES UNDER CONDITIONS OF MARITIME.....	92
Zhuk O. S., Pashkuda T. V. MANAGEMENT OF WORK EFFICIENCY AT THE ENTERPRISE IN WAR CONDITIONS.....	97

Zapotichna R. A. AN OVERVIEW OF REASONS FOR THE EXODUS OF MULTINATIONAL BANKS AND CORPORATIONS FROM THE RUSSIAN MARKET OVER RUSSIA'S INVASION OF UKRAINE.....	103
Zayukov I. V. ASSESSMENT OF POTENTIAL ECONOMIC LOSSES OF HUMAN RESOURCES THROUGH MILITARY ACTION IN EASTERN UKRAINE.....	110
Ivanova V. V. STATE ECONOMIC POLICY AND CORPORATE PATRIOTISM IN STRATEGIC MANAGEMENT: WAR AND POSTWAR PERIOD.....	119
Kolisnychenko T. O. DEVELOPMENT OF UKRAINIAN ELECTRONIC COMMERCE IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....	127
Kolisnychenko T. O. FRANCHISING IN RESTAURANT BUSINESS MANAGEMENT IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....	137
Kolomiets P. V. TAX SECURITY OF UKRAINE IN CONDITIONS OF REFORM OF FINANCIAL DECENTRALIZATION AND MILITARY REALITIES.....	143
Konstantynovskiy L. L. CHANGES OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY OF RETAIL ENTERPRISES AT THE BEGINNING OF RUSSIAN INVASION IN UKRAINE IN 2022	151
Kotsiurubenko G. M. ECONOMIC DIMENSIONS AND FEATURES OF THE FORMATION OF SOCIAL INEQUALITY IN THE CURRENT CONDITIONS OF FINANCIAL POLICY IN UKRAINE.....	160
Koshova S. P. SPACE INDUSTRY IN THE CONDITIONS OF RUSSIA'S FULL- SCALE INVASION IN UKRAINE.....	172
Kulyk V. A., Dagmar Škodová Parmová RISK MANAGEMENT THROUGH THE PRISM OF UKRAINIAN ECONOMIC RECOVERY.....	181
Kushnirenko O. M., Gakhovych N. G. SECTORAL VECTORS OF UKRAINE'S POST-WAR RECOVERY.....	186
Lohvyn A. V. TAXATION DURING MARITIME: PROBLEM ISSUES.....	196
Makarenko N. O., Lyshenko M. O. FORMATION OF AGROLOGISTIC HUBS IN WAR-TERMS AS A MEANS OF INCREASING THE EFFICIENCY OF MANAGEMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES.....	204
Matviichuk L. O. TAX INSTRUMENTS OF ECONOMIC REGULATION IN MARTIAL LAW.....	211
Nebrat V. V., Kurbet O. P., Bodnarchuk T. L. EDUCATIONAL MOBILITY IN TIME OF WAR: RISKS OF HUMAN POTENTIAL'S LOSSES IN UKRAINE	218
Oleksenko L. V. ASPECTS OF INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT NATIONAL INNOVATION SYSTEM DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR (2014-2022).....	224

Osipova A. A. ASPECTS OF IMPLEMENTATION OF STATE SUPPORT FOR AGRICULTURAL PRODUCTION IN UKRAINE.....	239
Perehuda Yu. A. ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR AND THE CONSEQUENCES OF OVERCOMING IT.....	244
Petrukha S. V., Petrukha N. M., Krupelnytska O. L. SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS AND TRIGGERS FOR THE GOVERNMENT FINANCE MODERNIZATION.....	252
Pozdnyakov Yu. V. METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF DAMAGE VALUE ASSESSMENT IN INTERNATIONAL EVALUATION STANDARDS.....	264
Roik O. R., Pankiv N. Ye. TOURISM BUSINESS OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF FULL-SCALE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: NEW CHALLENGES AND REALITIES.....	276
Riabinina N. O. BIFURCATION OF THE UKRAINIAN ECONOMY IS THE MOST IMPORTANT STRATEGY OF VICTORY.....	287
Semencha I. Ye., Ilchenko H. S. PAST, PRESENT, AND FUTURE DEVELOPMENT OF INVESTMENT IN UKRAINE.....	295
Sytnyk Yo. S. NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: TRENDS, CHALLENGES AND TASKS.....	301
Tkachuk N. M. FEATURES OF FINANCING DEFENSE OF UKRAINE EXPENDITURE.....	313
Tomilova-Yaremchuk N. O., Khomiak N. V., Krupa N. M. TAXATION OF PERSONAL INCOME IN UKRAINE DURING THE WAR.....	324
Tulush L. D., Leontovych S. P., Radchenko O. D. STATE REGULATION OF FINANCIAL SECURITY UNDER MILITARY CONDITIONS.....	331
Khoma I. B. THEORETICAL AND APPLIED ASPECTS OF THE INFLUENCE OF FULL-SCALE WAR ON THE STATE OF ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES AND THE OCCURRENCE OF BUSINESS CONFLICTS.....	339
Khomutenko V. P., Khomutenko A. V. UNTARGETED USE OF BUDGET FUNDS IN THE CONDITIONS OF WAR CHALLENGES: PROBLEMS OF CONDUCTING FORENSIC EXPERTISE.....	350
Chaliuk Yu. O. GLOBAL SOCIO-ECONOMIC IMPLICATIONS OF THE RUSSIA-UKRAINE WAR.....	357
Chernega O. M. DEVELOPMENT OF THE CONCEPT OF REPUTATIONAL MANAGEMENT OF A TOURIST DESTINATION IN WARTIME.....	365
Chekhovska M. M. UKRAINE IN THE LIGHT OF CHANGING THE WORLD ORDER.....	372
Shandrivska O. Ye. TRANSFORMATION OF THE UKRAINIAN TRANSPORT CARGO SYSTEM IN WAR CONDITIONS.....	378

Shatskaya Z. Ya. WAYS OF RESTORING ENTREPRENEURIAL STRUCTURES OF KEY SPHERES OF ECONOMY IN THE POST-WAR PERIOD.....	387
Yurynets Z. V., Yurynets R. V. ASSESSMENT OF PERSONNEL EDUCATIONAL COMPETENCIES ON THE PERFORMANCE OF HOTEL BUSINESS ACTIVITY AND PROJECT IMPLEMENTATION UNDER THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....	397
Yaroshevych N. B., Kondrat I. Yu. ANALYSIS OF THE IMPACT OF RUSSIAN AGGRESSION ON THE FORMATION OF SOURCES OF BUDGETARY RESOURCES FOR ENVIRONMENTAL PROTECTION IN UKRAINE.....	406

HISTORY

Artimyshyn P. I., Solar I. Ya. THE "NOVOROSIA" PROJECT IN THE CONTEXT OF THE MODERN RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....	414
Benchuk V. O., Trofymovich V. V. HYBRID AGGRESSION OF RUSSIA AGAINST UKRAINE ON THE EXAMPLE OF DONETSK REGION (2014–2022).....	424
Bila S. Ya., Hrytsenko H. Z. RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: HISTORICAL CONCEPTS.....	434
Voloshko O. O. FALSIFICATION OF THE HISTORY OF UKRAINIAN STATEHOOD OF 1917–1922 AS ONE OF THE IDEOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE MILITARY AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION IN UKRAINE 2022.....	444
Hai-Nyzhnyk P. P. RUSSIAN-UKRAINIAN WAR – WAR FOR LIFE (2014–2022): PERIODIZATION.....	452
Hai-Nyzhnyk P. P. OCCUPATION AND ANNEXATION OF CRIMEA BY THE RUSSIAN FEDERATION IN 2014: AN ACT OF AGGRESSION, HISTORICAL AND LEGAL FALSIFICATION AND INTERNATIONAL CRIME.....	466
Hlibischuk M. V., Ilnytskyi V. I., Starka V. V. “UKRAINIANS AND RUSSIANS ARE ONE NATION”: INFLUENCE OF THE IDEOLOGY OF THE WHITE MOVEMENT OF THE SOUTHERN RUSSIA ON THE WORLDVIEW OF V. PUTIN.....	477
Horbachyk O. O., Kozii O. I. THE POSITION OF THE LEADING ASIAN COUNTRIES ON THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR OF 2022. ON THE EXAMPLE OF JAPAN, SOUTH KOREA AND THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA.....	484
Horiunova Ye. O. CRIMEA FRONT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR (2014–2022).....	492
Gulyma O. P., Muravskiy O. I. «CRIMEA SPRING»: MILITARY AND POLITICAL AND INFORMATION ASPECTS OF THE RUSSIAN FEDERATION OCCUPATION OF THE PENINSULA.....	500
Kalishchuk O. M. UKRAINE AND LITHUANIA – LATVIA – ESTONIA: RUSSIAN CONTEXT.....	508
Kaliaiev A. O., Pidshybiakin S. V. DEBALTSEVE'S "CAULDRON" IN UKRAINIAN PUBLIC DISCOURSE.....	515

Kyrydon A. M., Troian S. S. THE CIVILIZATION WAR 2014-2022: THE NATIONAL LIBERATION WAR OF UKRAINE IN XXI CENTURY (theoretical discourse).....	523
Kostiuk O. A., Sheptytska L. B. THE IDEOLOGEME OF THE «RUSSIAN WORLD» (RUSSKIY MIR) IN THE FOREIGN POLICY OF THE RUSSIAN FEDERATION IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN INVASION OF UKRAINE.....	535
Kotliar Yu. V. MYKOLAIV – 2022: HISTORICAL ANALOGIES OF MARCH EVENTS.....	545
Kotoulas Ioannis E. RUSSIA AS A REVISIONIST STATE AND THE 2022 INVASION OF UKRAINE.....	551
Krasivskiy O. Ya., Puida R. B. OCCUPATION OF THE CRIMEA PENINSULA BY THE RUSSIAN FEDERATION: REACTION OF UKRAINIAN POLITICAL PARTIES AND POLITICAL ELITE.....	557
Kutska O. M., Gerus O., Kutska K. CULTURAL AND HISTORICAL HERITAGE IN THE CONDITIONS OF WAR: EXPERIENCE OF RUSSIAN-UKRAINIAN CONFRONTATION (2014–2022).....	564
Lukianchenko S. V., Martsinko N. M. WAR OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE: ECONOMIC FRONT (2014–2021).....	578
Masnenko V. V., Telvak V. V. HISTORICAL CONSCIOUSNESS AND MEMORY POLITICS ON THE UKRAINIAN TERRITORIES TEMPORARY OCCUPIED BY THE RUSSIAN FEDERATION (2014-2022).....	586
Medvid O. V. POLISH PRESS ABOUT THE BEGINNING OF THE UKRAINIAN-RUSSIAN WAR: ACCORDING TO THE NEWSPAPER "WYBORCZA.PL" (APRIL – AUGUST 2014).....	599
Mieliekiestsev K. I. ON THE ORIGINS OF GEOPOLITICAL AND INFORMATION WARFARE PREPARATIONS FOR THE WAR AGAINST UKRAINE BY THE RUSSIAN FEDERATION IN THE PIVOTAL MOMENTS OF THE CONTEMPORARY RUSSIAN-UKRAINIAN RELATIONS.....	604
Nikolaiuk T. A. REFUSAL OF THE VIEWS OF THE MODERN RUSSIAN POLITICAL ELITE ON THE NATIONAL-ETHNIC AND HISTORICAL UNITY OF RUSSIANS AND UKRAINIANS.....	612
Olitskyi V. O. «NO ONE WITH BLOOD ON THEIR HANDS MAY HOLD THE CHALICE OR THE SHEPHERD’S STAFF»: REACTION OF THE RUSSIAN ORTHODOX CHURCH TO THE MILITARY AGGRESSION OF 2022 OF RUSSIA AGAINST UKRAINE.....	621
Popov V. Zh. DAILY LIFE OF THE URBAN POPULATION OF UKRAINE IN 1917–1920, AND A CENTURY LATER.....	630
Popp R. P. HUMANITARIAN INITIATIVES OF THE WORLD CONGRESS OF UKRAINIANS IN AID TO UKRAINE (2014–2021).....	637
Svynarenko N. O. IMPLEMENTATION OF RUSSIAN STATE DOCTRINES IN EDUCATION IN THE TEMPORARILY OCCUPIED TERRITORIES OF DONETSK AND LUHANSK REGIONS (2014–2022).....	646

Sytnyk O. M., Balanovsky Ya. M. IDEOLOGICAL ORIGINS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR 2014-2022.....	654
Sukhobokova O. O. POLITICAL AND MILITARY ASSISTANCE OF THE BALTIC STATES TO UKRAINE IN THE FIRST MONTHS OF FULL-SCALE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....	661
Tolstov S. V. THE EXISTENTIAL MEANING OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....	671
Fedorenko M. O., Synchak B. A. INFORMATION BRIDGEHEAD «HOT» STAGE OF THE RUSSIAN MILITARY INVASION IN UKRAINE 2022.....	678
Kharuk A. I. CRIMEA AS AN «UNsinkABLE AIRCRAFT CARRIER»: THE ROLE OF THE PENINSULA IN THE AGGRESSION AGAINST UKRAINE.....	684
Khomitsky V. R. INSTITUTE OF CHAPLINERY IN THE ARMED FORCES OF UKRAINE IN THE PERIOD 2014–2022.....	690

CULTURE, ART, EDUCATION

Bodak V. A., Fylypovych L. O. CULTURAL LOSSES OF UKRAINE IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR (2014–2022 YEARS): ACTUALIZATION OF THE PROBLEM.....	696
Haiuk I. Ya. ROOTS OF EVIL: UKRAINIAN STATEHOOD IN THE CONTEXT OF THE IMPERIAL DISCOURSE OF RUSSIAN GEOPOLITICS.....	702
Dutchak V. H. FROM THE MUSIC OF MAYDAN TO THE MUSIC OF WAR: UKRAINIAN PHENOMENON.....	716
Domin O. A., Zahurskyi O. M., Zahurska S. M. PROFESSIONAL TRAINING OF SPECIALISTS IN TRANSPORT TECHNOLOGIES DURING MARTIAL LAW.....	726
Kondratova L. H. ORGANIZATION OF DISTANCE LEARNING IN CONDITIONS OF MARITIME.....	734
Kostyshyn N. S., Yakovets T. A. APPLICATION OF PSYCHOLOGICAL INSTRUMENTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS FOR THE ADAPTATION OF STUDENTS DURING THE WAR.....	741
Kretov P. V., Kretova O. I. TRANSFORMATIONS OF SOCIO-POLITICAL ACTION IN THE CULTURAL AND EDUCATIONAL SPACE OF UKRAINE: THE EXPERIENCE OF WAR.....	745
Molchko U. B. ARTISTIC HONOR OF MODERN FIGHTERS FOR INDEPENDENCE IN THE WORKS OF STRYSK ARTISTS.....	751
Muliarchuk Ye. I. ETHICS OF PEACE: EQUALITY – JUSTICE – HUMANITY.....	761
Mukhina L. Ya. EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN CONDITIONS OF MARTIME: THE VIEW OF A PSYCHOLOGIST-TEACHER.....	766

Naumenko N. V. THE VISIONARY NATURE OF STING'S SONG LYRICS IN THE CONTEXT OF THE 2014–2022 WAR.....	771
Peretiaka N. O. RESEARCH ACTIVITIES OF UKRAINIAN SCIENTISTS IN POLAND DURING THE EVACUATION.....	779
Petasyuk O. I. WORLDVIEWS AND ARTISTIC BORDERS OF UKRAINE IN 2022: EMPHASIS AND SYMBOLS.....	786
Struk I. V., Sitko A. V., Semyhinivska T. H. FORMATION AND TRANSLATION OF MILITARY TERMINOLOGY DURING ACTIVE HOSTILITIES IN UKRAINE.....	791
Telna O. A. STUDENTS WITH DISABILITIES IN THE ARMED CONFLICT ZONE: HOW TO SURVIVE?.....	798
Tsarova I. V. RUSSIAN-UKRAINIAN WAR (2014–2022): WORDS THAT HAVE ACQUIRED NEW MEANINGS.....	804
Sheliukh O. M. FEATURES OF MODERN LITERATURE ABOUT THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....	812

POLITICAL SCIENCE, PUBLIC ADMINISTRATION

Bahan O. R. GEOPOLITICAL AND CIVILIZATIONAL CAUSES OF RUSSIA'S WAR IN UKRAINE 2014–2022: A HISTORICAL PERSPECTIVE.....	818
Baklanova O. H. SPIRITUAL SHACKLE OF RASHISM.....	832
Brusientseva O. A. GLOBAL CHALLENGES OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....	840
Vakylenko O. V., Holubenko T. O., Ivzhenko I. B. CURRENT ACHIEVEMENTS AND CHALLENGES DEVELOPMENT OF SOCIAL SERVICES IN UKRAINE.....	848
Volkovych O. Yu. THE CAUSES OF RUSSIAN AGGRESSION AS A FACTOR IN VERIFYING UKRAINE'S NATIONAL IDENTITY: INTERNAL AND EXTERNAL FACTORS.....	860
Hbur Z. V. BASES OF INFORMATIVE SAFETY OF THE STATE ARE IN THE CONDITIONS OF WAR.....	868
Hulai V. V., Bazyliuk K. F. INFORMATION AND PSYCHOLOGICAL COMPONENT OF THE HYBRYD WAR OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINTS UKRAINE (2014–2021): THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF THE STUDY.....	873
Demianenko B. L., Demianenko V. M. RUSCISM AS A QUASI-IDEOLOGY OF THE POST-SOVIET IMPERIAL REVENGE.....	883
Dulska I. V. THE ROLE OF THE ICT SECTOR IN REPELLING FULL-SCALE ARMED AGGRESSION AGAINST UKRAINE.....	893

Dutsiak I. Z. THE CAUSES OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR OF THE FIRST THIRD OF THE XXI CENTURY AS A SOURCE OF REFORMING UN SECURITY POLICY.....	902
Zavhorodnia Yu. V. POLITICAL CONFLICTS AS A PREREQUISITE FOR THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: MANIPULATIVE FEATURES.....	911
Ivanyshyn P. V. CAUSES OF THE WAR WITH MOSCOW AND MILITARY AND POLITICAL PROSPECTS OF UKRAINE.....	918
Kaluha V. F., Koliada O. V. THROUGH THE PRISM OF STRUGGLE FOR IDENTITY: UKRAINIAN-RUSSIAN CONFRONTATION OF THE FIRST QUARTER OF THE XXI CENTURY.....	923
Koval I. V., Kislyak L. N. FROM HISTORICAL AND SPIRITUAL UNITY OF «BROTHERLY PEOPLES» TO THE GENOCIDE OF UKRAINIANS.....	932
Kovalchuk A. Yu., Cherniavska B. V. LEGAL DETERMINATION OF STRATEGIC NARRATIVE AND STRATEGIC COMMUNICATIONS IN THE SYSTEM FOR ENSURING NATIONAL SECURITY OF UKRAINE.....	946
Kozminykh A. V. CYBER SECURITY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE HYBRID AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE (February – April 2022).....	952
Kolomiets Yu. Yu. RUSSIAN IDEOLOGICAL WAR IN UKRAINE.....	956
Kornovenko S. V. PANRUSISM – THE IDEOLOGY OF AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE.....	963
Kostiuk T. O., Voroniatnikov O. O. REVIEW OF RUSSIA'S FAILURES IN POLICYMAKING, DECISIONMAKING AND THE 2022 WAR PLANNING AND THEIR CONSEQUENCES.....	967
Kosiachenko K. E. INFORMATION AND HYBRID WAR OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE: MEANS OF CONTROL.....	973
Kuzmuk O. M., Liubchuk V. V. PROPAGANDA AS A WEAPON: SOCIAL DISCOURSE.....	976
Mahda Ye. V. THE BELARUSIAN FACTOR IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....	983
Matviienkiv S. M. REGIONAL MEDIA: DEFINITION OF THE CONCEPT AND PECULIARITIES OF FUNCTIONING IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR OF 2022.....	992
Melnyk D. S. COUNTERACTION TO FINANCING OF TERRORISM IN THE CONDITIONS OF CONDUCT OF RUSSIAN FEDERATION OF HYBRID WAR AGAINST UKRAINE: ISSUES OF THE DAY AND WAYS OF DECISION.....	1000
Mustafazadeh P. T. AZERBAIJAN'S POSITION IN THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....	1006

Oliinyk A. Yu. FAILURE OF THE POLICY OF INTEGRATIONALIZATION OF UKRAINE: POLITICAL ANALYSIS.....	1010
Pavliukh M. V. METHODS AND MEANS OF RUSSIAN-UKRAINIAN INFORMATION WAR (2014–2022): MYTHS AND RHETORICS OF PROPAGANDA.....	1017
Polovyi T. Ye. THE REPUBLIC OF BELARUS IN RUSSIAN-UKRAINIAN WAR IN 2014–2022.....	1026
Rashevska K. Ye. MODELS AND MECHANISMS OF REPARATION PAYMENTS: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND IDEAS FOR UKRAINE.....	1032
Synchak B. A. RUSSIAN MILITARY CRIMES AGAINST MASS MEDIA IN UKRAINE FOR 21 DAYS OF THE 2022 WAR.....	1042
Spivak M. V. UKRAINE'S NATIONAL SECURITY STRATEGIES: A COMPARATIVE ANALYSIS.....	1049
Ustymenko O. V. RUSSIAN-UKRAINIAN WAR (2014–2022): CRISIS RESPONSE IN THE FIELD OF DEFENSE; PROTECTION OF THE STATE INFORMATION SYSTEM.....	1057
Khorishko L. S. STRATEGIC COMMUNICATIONS OF UKRAINE IN THE COTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....	1069
Yuskiv Kh. V. SOCIAL MEDIA POLICY AGAINST RUSSIAN PROPAGANDA IN UKRAINE.....	1078

LAW

Aleksandrov M. Ye. ADMINISTRATIVE AND LEGAL SUPPORT OF PATRIOTIC EDUCATION AS A COMPONENT OF RESISTANCE TO AGGRESSION.....	1085
Bilas I. H. INTERNATIONAL LEGAL ASPEKTS OF THE RUSSIAN FEDERATION'S AGGRESSION AGAINST UKRAINE, MECHANISMS OF COUNTERACTION AND LEGAL LIABILITY FOR THE WAR CRIMES AND GENOCIDE.....	1094
Blyzniuk V. V., Yatsenko L. D. UKRAINE'S LABOR MARKET DURING THE WAR.....	1106
Bobrov Yu., Bobrova Yu. Yu. ON THE ISSUE OF THE ORDER OF TRANSFER, FORCED ALIENATION OR EXTRACTION OF PROPERTY DURING THE LEGAL REGIME OF MARITIME.....	1114
Hloviuk I. V., Zavtur V. A. TRENDS OF CHANGES IN CRIMINAL JUSTICE IN WARTIME AND HUMAN RIGHTS.....	1123
Hnizdovska H. M. PROBLEMATIC ISSUES OF LEGAL REGULATION OF SPORT DEVELOPMENT DURING 2014–2022.....	1130
Husarov K. V. EXPENDITURE OF CHANGES IN THE CIVIL PROCEDURAL LEGISLATION OF UKRAINE DURING THE MARITIME STATE AND IMPROVING THE PROTECTION OF JUDGE'S RIGHTS.....	1138

Dankevych Yu. V. ANALYSIS OF REGULATORY LEGAL ACTS INTRODUCED DURING THE PART OF MARITIME IN UKRAINE.....	1143
Zavalna Z. V. THE ROLE OF THE CONTRACTUAL REGULATION OF PUBLIC RELATIONS DURING WARTIME: PROBLEM STATEMENT.....	1149
Karmaza O. O. PROTECTION OF THE RIGHTS AND INTERESTS OF CITIZENS IN THE CIVIL PROCESS UNDER MARTIAL LAW AND RUSSIA'S MILITARY AGGRESSION AGAINST UKRAINE.....	1156
Kobryn V. S. POLITICAL AND LEGAL PREREQUISITES OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR OF 2022.....	1165
Kohut O. V. TO THE QUESTION OF LEGAL FRAMEWORK OF MARTIAL LAW.....	1170
Kolohoida O. V., Slyvinska A. V. A SPECIAL PROCEDURE OF THE CORPORATE RIGHTS IMPLEMENTATION UNDER CONDITIONS OF MARTIAL LAW.....	1177
Kravchuk O. O., Bondarenko M. S. CRIMINALIZATION OF COLLABORATIONISM IN UKRAINE.....	1187
Kravchuk S. M. THEORETICAL-LEGAL AND PHILOSOPHICAL ASPECTS OF THE RIGHT TO LIFE AND EUTHANASIA DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR 2014–2022.....	1196
Lapkin A. V. FUNCTIONING OF COURTS AND PROSECUTOR'S OFFICE IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....	1208
Lytvyn N. A., Shevchenko A. O. FEATURES OF PROVIDING ADMINISTRATIVE SERVICES UNDER MARTIAL LAW.....	1215
Mernyk A. M. VIOLATION OF THE LAWS AND CUSTOMS OF WAR BY THE ARMED FORCES OF THE RUSSIAN FEDERATION IN KHARKIV DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR REGION IN FEBRUARY-MARCH 2022 (HISTORICAL ASPECT).....	1220
Moseiko A. H. RUSSIAN-UKRAINIAN WAR (2014–2022): LEGAL ASPECTS.....	1227
Onishchuk Yu. V. ORGANIZATIONAL AND LEGAL BASES OF ACTIVITY ADVOCACY OF UKRAINE IN MILITARY CONDITION.....	1235
Orobets K. M. CRIMINAL OFFENCES COMMITTED IN CONDITIONS OF MARTIAL LAW: SOCIAL DANGER AND LEGAL CONFIRMATION.....	1240
Ostapenko O. H. POLITICAL AND LEGAL PROBLEMS OF DETERMINING THE PRECONDITIONS FOR ARMED AGGRESSION OF THE RUSSIAN FEDERATION ON UKRAINE ON FEBRUARY, 24-th 2022.....	1247
Pokhylenko I. S. LEGAL REGULATION OF CULTURAL HERITAGE IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....	1256

Ptashchenko D. S. FULFILLMENT OF THE OBLIGATION TO PROTECT THE FATHERLAND, INDEPENDENCE AND TERRITORIAL INTEGRITY OF UKRAINE (ARTICLE 43-1 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE: INDIVIDUAL FEATURES OF LEGISLATIVE REGULATIONS.....	1261
Romaniuk M. V., Dolhanova M. V. DEVELOPMENT OF THE REGULATORY AND LEGAL BASE OF THE SERVICE OF MILITARY CHAPLAINS OF UKRAINE.....	1268
Riabovol L. T. DOCUMENTS OF THE UNITED NATIONS AND THE COUNCIL OF EUROPE ON ENSURING THE RIGHT TO EDUCATION IN CONDITIONS OF ARMED CONFLICTS: LEVEL OF IMPLEMENTATION IN THE LEGISLATION OF UKRAINE.....	1274
Timofeieva L. Yu. CRIMINAL LAW REFORMS DURING THE WAR.....	1282
Fomina T. H., Rohalska V. V FEATURES OF THE APPLICATION OF PREVENTIVE MEASURES IN THE STATE OF WAR.....	1289
Tsybaliuk V. S. CYBERSPACE AS A COMPONENT OF NATIONAL SECURITY: POLITICAL AND LEGAL ASPECT.....	1298
Shebanits D. M. SOME LEGAL ASPECTS OF DETERMINING AGGRESSIVE ACTIONS OF THE RUSSIAN FEDERATION AGAINST UKRAINE.....	1306
Yurikov O. O. FEATURES OF THE PRE-TRIAL INVESTIGATION IN THE AREA OF COMBAT.....	1310

SOCIOPSYCHOLOGY

Atamanchuk N. M. OVERCOMING STUDENT YOUTH WITH STRESS CAUSED BY MILITARY AGGRESSION: CREATIVITY RESOURCE.....	1316
Bocheliuk V. Y., Turubarova A. V. SOCIO-PSYCHOLOGICAL FUNDAMENTALS OF ENSURING THE OPTIMIZATION OF THE PROFESSIONAL PERSONALITY READAPTATION PROCESS IN THE CONDITIONS OF PROBLEMOGENIC SOCIETY.....	1323
Vaida T. S. DESTRUCTIVE STATES AS A PERSON'S REACTIONS TO DANGEROUS FACTORS IN THE CONDITIONS OF THE IMPLEMENTED LEGAL REGIME OF THE MILITARY STATE (ON THE EXAMPLE OF THE OCCUPIED TERRITORIES OF UKRAINE, 2022).....	1333
Vorozheikin Ye. P. SOCIAL NETWORKS AND MESSENGERS AS MEANS OF CIVIL SELF ORGANIZATION DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....	1341
Haponenko V. A., Korol M. O. POLITICAL AND LEGAL CHALLENGES IN THE MANAGEMENT OF MIGRATION FLOWS OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS.....	1345
Hrabovska I. M., Talko T. M. THE INFLUENCE OF RELIGIOUS FUNDAMENTALISM ON THE FORMATION OF THE IMAGE OF THE AGGRESSOR IN THE CONSCIOUSNESS OF MODERN UKRAINIAN STUDENTS.....	1350

Derevyanko S. P. RUSSIAN-UKRAINIAN WAR AS A THREAT TO THE EMOTIONAL WELL-BEING OF MODERN YOUTH.....	1358
Zakharenko L. M. LEGAL BASIS OF PSYCHOLOGICAL VOLUNTEERING IN UKRAINE.....	1362
Kuryliak V. V. WORLDVIEW PORTRAIT OF A UKRAINIAN REFUGEE.....	1370
Nesterenko P. O. THE ARCHETYPE OF CANNIBAL IN THE CONTEXT OF THE RELIGIOUS WORLDVIEW ASPECT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR (2014–2022).....	1375
Panov M. S., Zhadlenko I. O. PSYCHOLOGICAL DIMENSIONS OF SUCCESSFUL ACTUALIZATION OF PERSONALITY ADAPTATION POTENTIAL IN THE CONDITIONS OF PROBLEMOGENIC SOCIETY.....	1380
Polumysna O. O. IMAGE OF THE RUSSIAN OCCUPANTS IN UKRAINE.....	1391
Soroka I. A. THE PHENOMENON OF WAR AS THE BOOSTER OF THE VIOLENT BEHAVIOUR.....	1398
Stoliarenko O. V., Stoliarenko O. V., Mahas L. M. PSYCOLOGIC AND PEDAGOGYC ASPECTS OF SOLVING THE PROBLEMS CAUSED BY THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR.....	1408
Khraban T. Ye. COPING BEHAVIOR OF UKRAINIAN CIVILIANS AT THE OUTBREAK OF MILITARY CONFLICT IN 2022.....	1416

ПСИХОЛОГІЧНІ ВИМІРИ УСПІШНОСТІ АКТУАЛІЗАЦІЇ АДАПТАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ПРОБЛЕМОГЕННОГО СОЦІУМУ

Панов М. С., Жадленко І. О.

Постановка проблеми. Особливої уваги в умовах проблемного соціуму потребує розгляд питань щодо професійної адаптації людини, а особливо, реадаптації, яка є вкрай актуальною для осіб, які втратили роботу, або мають повернутись до професійної діяльності після тривалої перерви, наприклад, після перебування в АТО, або у випадку вимушеної зміни місця перебування, пов'язаної з агресією РФ, що часто вимагає застосування спеціальних заходів з метою актуалізації адаптаційного потенціалу особистості. Зазначена наукова проблематика є вкрай актуальною на даному етапі розвитку психологічної науки, а її опрацювання потребує докладного вивчення теоретичних засад адаптаційних процесів та розробки відповідного методичного комплексу з метою емпіричного дослідження особливостей професійної реадаптації особистості у сучасному соціумі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання професійної адаптації та реадаптації безробітних з акцентом на розкритті загально-методичних та організаційних аспектів були предметом досліджень чималої кількості науковців (І. Баклицький¹, І. Попович², Л. Спицька³, Л. Сушенцева⁴ та ін.). У той же час необхідно відмітити відсутність напрацювань, присвячених деталізації проблеми психологічних особливостей професійної реадаптації безробітних зі статусом внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та форм (відповідних розроблених програм) психологічного супроводу. Здебільшого це праці, в яких розкриті загальні соціально-економічні аспекти безробітних даної вибірки та впливу їх статусу на психічний стан особи як наслідок (Н. Завацька⁵,

Є. Карпенко⁶, Т. Кириченко⁷, З. Ковальчук⁸, М. Панов⁹ та ін.)

Метою є визначення основних критеріїв актуалізованості адаптаційного потенціалу безробітних та окреслення специфіки цього процесу у досліджуваних різних категорій, а саме місцевих безробітних та безробітних, які належать до внутрішньопереміщених осіб.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для діагностики рівня соціально-психологічної адаптованості було застосовано опитувальник СПА К. Роджерса та Р. Даймонда¹⁰, який дозволив здійснити порівняльний аналіз особливостей соціально-психологічної адаптації зазначених категорій безробітного населення. Так, отримані результати засвідчують наявність значущих відмінностей між місцевим безробітними та безробітними, що належить до внутрішньопереміщених осіб за декількома важливими складовими соціально-психологічної адаптованості, а саме наступними показниками: адаптованості ($t=35,41$; $p\leq 0,01$), емоційного комфорту ($t=32,25$; $p\leq 0,01$), інтернальності ($t=30,21$; $p\leq 0,05$), а також ступенем прийняття інших ($t=33,08$; $p\leq 0,01$) та схильністю до ескапізму ($t=21,05$; $p\leq 0,01$).

Так, місцеві безробітні мають вищий рівень адаптованості, відрізняються більш позитивним емоційним станом, а також схильністю до інтернальних проявів у поведінці. А саме, вони більшою мірою адаптовані до наявного соціального середовища та здатні приймати на себе відповідальність за власні дії та їх наслідки. Значущо вищим у даної категорії досліджуваних є також ступінь прийняття інших, щосупроводжується більш гармонійним стосунками з найближчим соціальним оточенням (див. рис. 1).

¹ Баклицький І. О. Психологія праці. Київ : Знання, 2008. 655 с.

² Попович І. С. Психолого-педагогічний аспект професійної підготовки фахівців соціономічного профілю. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2018. Вип. 5. С. 124–129.

³ Спицька Л. В. Структурно-функціональний аналіз процесу адаптації особистості зрілого віку в кризові періоди життя. *Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2017. № 3 (44). С. 126–135.

⁴ Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. 439 с.

⁵ Завацька Н. Є. Технології забезпечення професійної допомоги у процесі адаптації та реадаптації особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. 2014. № 3 (35). С. 167–175.

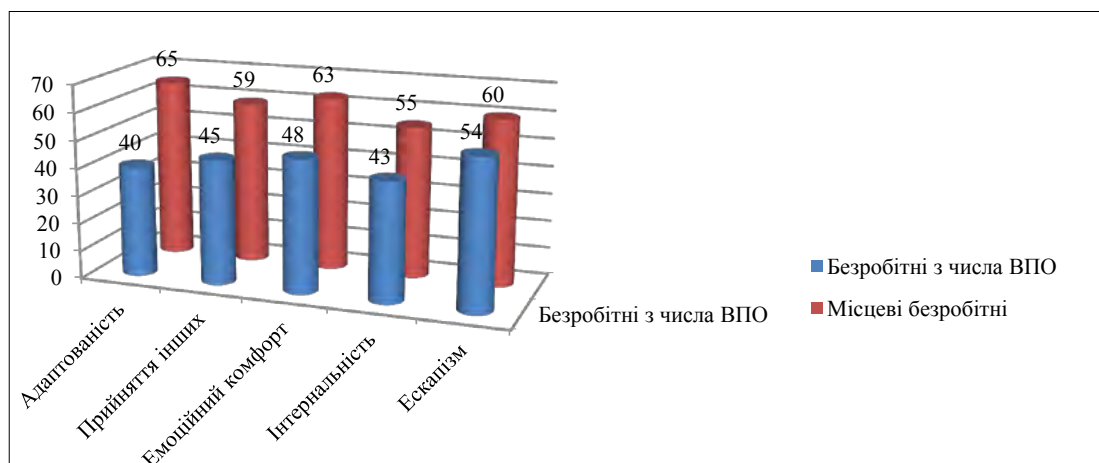
⁶ Карпенко Є. В. Самоактуалізація і адаптація: від конфронтації до кооперації : монографія. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2013. 271 с.

⁷ Кириченко Т. В. Психологічний зміст саморегуляції особистості. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Психологічні науки. 2017. Вип. 3. С. 82–87.

⁸ Ковальчук З. Я. Соціально-психологічний аналіз професійного становлення особистості в умовах сучасних змін. *Теоретичні і прикладні проблеми психології : зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2018. № 3(47). С. 41–48.

⁹ Панов М. С. Професійна реадаптація особистості в сучасному українському суспільстві. *Інсайт: психологічні виміри суспільства*. 2018. Вип. 15. С. 206–209.

¹⁰ Тарасюк С. О. Психологічні особливості Я-концепції безробітного : навчально-методичний посібник. Київ : ІПК ДСЗУ, 2012. 148 с.

Рис. 1. Відмінності за рівнем соціально-психологічної адаптованості між місцевими безробітними та безробітними з числа ВПО

В той самий час, місцеві безробітні мають вищі показники за рівнем ескапізму, адже частіше схильні уникати вирішення проблемних ситуацій, тоді як безробітні з числа ВПО більшою мірою налаштовані на нагальне вирішення актуальних життєвих завдань з метою досягнення значущих цілей та результатів.

Таким чином, негативний вплив психотравмуючих обставин знижує здатність безробітних з числа ВПО до успішної соціально-психологічної адаптації, зокрема, порушує відчуття внутрішньої емоційної гармонії та знижує впевненість досліджуваних у власній здатності впливати на життєві події та продуктивно вирішувати ситуацію професійної кризи (табл. 1).

Більш низькі дані за шкалою «прийняття інших» відображують складнощі даної категорії безробітних у комунікативній взаємодії з новим оточенням, що, безумовно, пов'язано із вимушеною зміною місця перебування та необхідністю адаптуватись до іншого мікросоціуму зі своїми правилами та нормами взаємодії. В той самий час, нижчі бали за шкалою ескапізму вказують на більшу готовність безробітних з числа ВПО до продуктивного вирішення можливих труднощів і проблем та про їх налаштованість на ефективне подолання ситуації професійної кризи та пошук оптимальних шляхів професійної самореалізації у новому соціальному просторі.

Отже, отримані за допомогою тестової методики СПА емпіричні дані демонструють, що соціальна ситуація розвитку, а саме вимушена зміна місця перебування, соціального оточення та умов професійної самореалізації вимагає від особистості здатності до дієвої реалізації механізмів соціальної адаптації до нових життєвих умов.

А саме, оптимізація внутрішнього емоційного стану сприятиме покращенню дії адаптаційних механізмів, в результаті чого зростатиме здатність особистості до усвідомленого аналізу власної поведінки, що безперечним чином призведе до збіль-

шення особистісної інтернальності, яка є важливою умовою успішної реалізації життєвих завдань та планів. Активізація адаптаційних стратегій також позитивним чином впливатиме на прийняття найближчого соціального оточення та налагодження гармонійної міжособистісної взаємодії у межах особистісного мікросоціуму. В той самий час, нижчий рівень ескапізму у безробітних з числа ВПО підвищує їх здатність до оперативного вирішення актуальних проблем та завдань, що є позитивним чинником в контексті успішного подолання ними ситуації професійної кризи та соціальної адаптації до навколишнього середовища.

За результатами отриманими за допомогою опитувальника «Самоставлення» (В. Столін, С. Пантелєєва¹¹) також спостерігається низка значущих відмінностей між місцевими безробітними та безробітними з числа ВПО.

Так, загальний показник інтегрального самоставлення є значущо вищим у місцевих безробітних ($t=34,05$; $p\leq 0,01$), що логічно взаємопов'язано з вищим рівнем самоповаги ($t=35,56$; $p\leq 0,01$), аутосимпатії ($t=37,78$; $p\leq 0,01$) та очікуваного ставлення до себе інших ($t=33,21$; $p\leq 0,01$). Отже, місцеві безробітні відрізняються більш високим ступенем внутрішнього психологічного комфорту, безперечними перевагами чого є вищий рівень їх самооцінки та аутосимпатії. Цілком логічними є вищі показники у даної категорії досліджуваних за рівнем очікування позитивного ставлення інших людей, адже в ситуації внутрішньоособистісної гармонії настанови людини стосовно ставлення до неї найближчого соціального оточення також набувають позитивних рис (див. рис. 2).

В той самий час, безробітні, що належать до числа ВПО, мають вищі показники за шкалою самокерівництва та самопослідовності ($t=26,70$; $p\leq 0,05$), проявом

¹¹ Чала Ю. М. Психодіагностика: навчальний посібник. Харків: НТУ «ХПІ», 2018. 246 с.

чого є їх налаштованість на продуктивне вирішення життєвих завдань та проблемних ситуацій, тоді як місцеві безробітні, навпаки, відрізняються вищим рівнем самозвинувачення, що ймовірно негативним чином впливає на їх здатність до застосування дієвих механізмів подолання професійної кризи.

Таким чином, емпіричні дані отримані за допомогою тесту «Самоставлення» підтверджують окреслені тенденції та засвідчують нижчий рівень внутрішньоособистісної гармонії у безробітних з числа ВПО, що негативно впливає також на їх міжособистісні стосунки з найближчим оточенням. Отримані дані знову таки вказують на необхідність гармонізації внутрішньоособистісного простору з метою покращення можливостей адаптації внутрішньопереміщених безробітних до оточуючого соціального середовища та встановлення сприятливих для співпраці міжособистісних стосунків.

В той самий час, нижчий рівень самозвинувачення та вищі показники за здатністю до самокерівництва свідчать про високу здатність безробітних з числа ВПО до подолання наявної ситуації та налагодження умов для продуктивної особистісної самореалізації та розвитку.

Таким чином, отримані в результаті емпіричного дослідження дані наголошують на існуванні значущих відмінностей за соціально-психологічною адаптованістю та особливостями самовідношення між місцевими безробітними та безробітними, що належать до числа ВПО, які відрізняються нижчим рівнем внутрішньоособистісної гармонії, певними ускладненнями в процесі соціальної адаптації та встановленні міжособистісної взаємодії з найближчим соціальним оточенням, що може бути пояснено також дією певних посттравматичних чинників, пов'язаних з подіями минулого та вимушеною зміною місця проживання.

В той самий час, дана категорія досліджуваних відрізняється підвищеною здатністю до продуктив-

ного подолання складних життєвих ситуацій, про що свідчить нижчий рівень ескапізму, самозвинувачення та більш високі показники за ступенем самокерівництва, що в цілому створює позитивні умови для отримання ефективних результатів в процесі соціальної адаптації до нового середовища життєдіяльності.

Отже, отримані в результаті дослідження дані дозволяють окреслити специфіку соціально-психологічної адаптації для досліджуваних, які відрізняються соціальною ситуацією життєдіяльності, а саме належать до внутрішньопереміщених осіб, що відповідним чином загострює перебіг процесу адаптації до нового соціального середовища та, відповідно, нових умов професійної самореалізації. А саме, отримані в результаті проведеного емпіричного дослідження дані засвідчують значущо нижчий рівень соціально-психологічної адаптованості безробітних, які належать до внутрішньопереміщених осіб, зокрема, більш низькі показники за загальним рівнем адаптованості, емоційного комфорту, ступенем прийняття інших та рівнем особистісної інтернальності. Дана категорія безробітних відрізняється також нижчим рівнем інтегрального самоставлення, а саме самоповаги, аутосимпатії та очікуваного ставлення оточуючих.

Поряд із цим, безробітні з числа ВПО меншою мірою схильні уникати вирішення нагальних проблем, на що вказують більш низькі показники за рівнями ескапізму, самокерівництва та самопослідовності, що дозволяє наголошувати на їх готовності до досягнення актуальних життєвих цілей та продуктивного вирішення ситуації професійної кризи.

Таким чином, в результаті аналізу отриманих емпіричних даних можна зробити висновок про наявність специфічних особливостей, що супроводжують соціально-психологічну адаптацію безробітних, які належать до внутрішньопереміщених осіб, пов'язаних із необхідністю пристосування

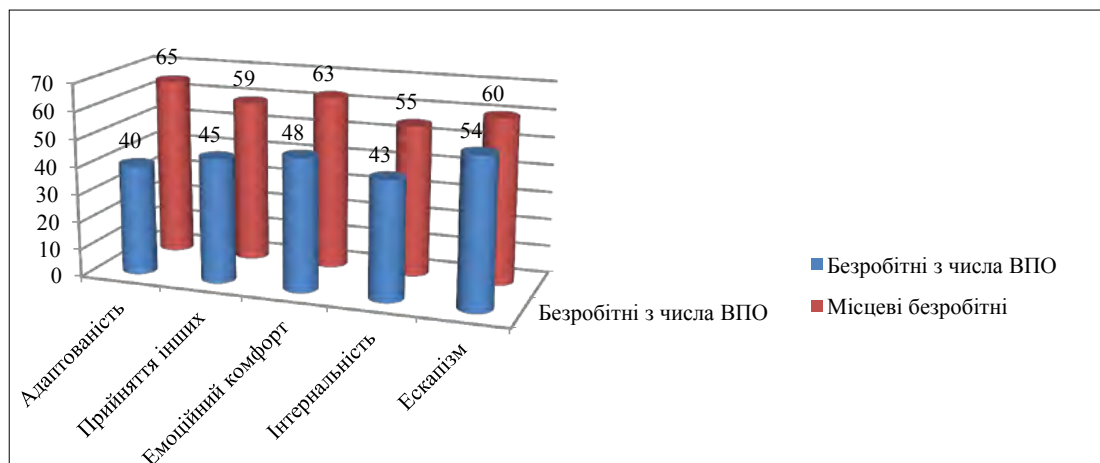
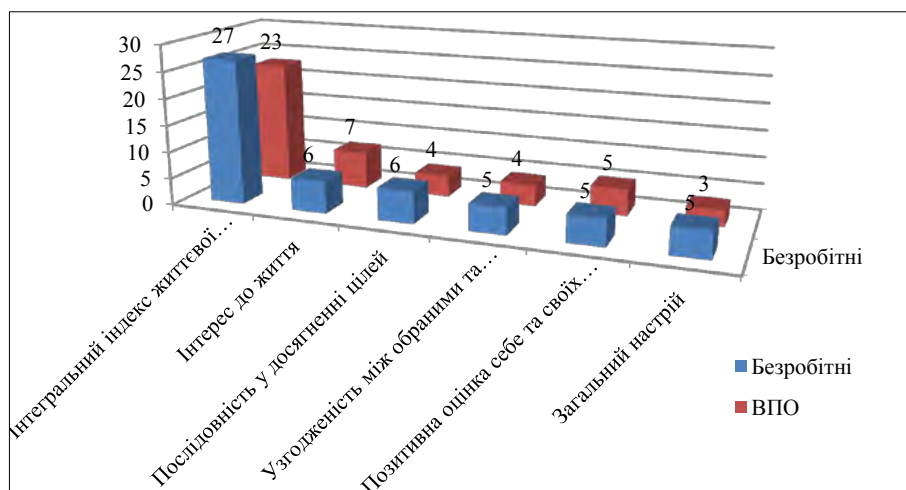

Рис. 2. Відмінності за показниками самоставлення між місцевими безробітними та безробітними з числа ВПО

Рис. 3. Відмінності за показниками життєвої задоволеності між місцевими безробітними та безробітними з числа ВПО

до нових життєвих обставин, умов життя і соціального оточення та їх потенційну готовність до подолання окреслених труднощів. Зазначені закономірності також підкреслюють значущість надання своєчасної кваліфікованої психологічної допомоги даній категорії безробітних, яка має становити перший етап їх професійної реадаптації з метою актуалізації їх професійно-особистісного потенціалу, що є необхідною передумовою продуктивної професійної самореалізації на ринку праці.

Поряд із проявами соціально-психологічної адаптованості та особистісного самоставлення важливим критерієм та результатом успішності професійної реадаптації особистості є ступінь психологічного благополуччя та задоволеності життям, визначенню чого було присвячено низку тестових методик.

За результатами тесту «Індекс життєвої задоволеності» (адаптація Н. Паніної)¹² спостерігається наявність значущих відмінностей між місцевими безробітними та безробітними з числа внутрішньопереміщених осіб. А саме, значущо вищий рівень життєвої задоволеності спостерігається у місцевих безробітних, що відображає вищий ступінь соціально-психологічної адаптованості досліджуваних даної категорії та більш високий рівень їх внутрішнього психологічного комфорту. Даний показник охоплює також модальність ціннісно-мотиваційних настанов особистості, її самооцінку та особливості емоційної сфери.

Так, інтегральний індекс життєвої задоволеності складається з 5 основних складових, аналіз показників за якими дозволив визначити можливі сфери, які потребують допомоги в контексті активізації ресурсів людини у напрямі оптимізації особистісної самореалізації та психоемоційного стану.

А саме, шкала інтересу до життя відображає ступінь залученості особистості до перебігу власного

життя та її зацікавленість у подальшому розгортанні подій, інтерес до майбутнього та теперішнього життя. За даною шкалою не спостерігається значущих відмінностей між місцевими безробітними та безробітними з числа ВПО, оскільки зазначена особистісна характеристика зумовлена перш за все індивідуальними особливостями психоемоційної сфери особистості та не має безпосередньої залежності від соціальних обставин життя.

На противагу цьому за шкалою послідовності у досягненні цілей значущо вищий рівень спостерігається у місцевих безробітних, що вказує на наявність у даної категорії досліджуваних більш розвинутої спрямованості на досягнення успіху та життєво важливих особистісних цілей. В той самий час, у внутрішньопереміщених осіб наявність нижчих показників за даною шкалою зумовлено перенесеною психотравмуючою ситуацією, яка знижує рівень інтернальності локусу контролю та зумовлює зростання тенденцій до пасивного прийняття життєвих труднощів, для подолання яких не завжди знаходяться необхідні особистісні ресурси та можливості.

За шкалою, що відображає ступінь узгодженості між образами та досягнутими цілями, отримані емпіричні дані засвідчують відсутність значущих відмінностей між зазначеними категоріями досліджуваних. А саме, дана шкала діагностує переважним чином впевненість людини у власній цілеспрямованості та здатності отримувати бажане, що не залежить безпосереднім чином від позитивних або негативних обставин її життя. Крім цього показники за цією шкалою відображають, більшою мірою, минулий досвід досліджуваних, отже, безробітні які нещодавно змінили власне місце проживання спираються у своїх оцінках переважним чином на минулі досягнення, що й зумовлює відсутність значущих розбіжностей за емпіричними даними за даною шкалою тестової методики (див. рис. 3).

¹² Кушнір Ю. В. Психодіагностика. Навчальний посібник для студентів соціологів. Донецьк: КиЦ, 2012. 346 с.

За шкалою «позитивна оцінка себе та своїх вчинків» між даними категоріями безробітних не спостерігається значущих відмінностей, а саме показники за цією шкалою відображують ставлення людини до себе та оцінку власних якостей і властивостей, що більшою мірою визначається індивідуальними особливостями розвитку та не пов'язано з конкретними соціальними обставинами.

В той самий час, за останньою шкалою тесту, що відображує загальний емоційний фон особистості спостерігається наявність більш позитивного настрою та ставлення до життя у місцевих безробітних. Отримані закономірності є цілком логічними, адже розірваність часової перспективи, типова для досліджуваних, які належать до внутрішньопереміщених осіб, зумовлює зміну модальності життєвих настанов, що супроводжується зменшенням рівня оптимістичної налаштованості, зниженням ступеню внутрішньої психологічної безпеки та проявом певних депресивних тенденцій, що вже було зазначено у представлених раніше аспектах проведеного емпіричного дослідження.

Інтегральний індекс життєвої задоволеності, відповідно, має значущо вищі показники у місцевих безробітних, що пояснюється більш високими результатами за окресленими шкалами тесту у даній категорії досліджуваних. Таким чином, безробітні які належать до внутрішньопереміщених осіб мають знижений емоційний фон, а також більш песимістично сприймають власні можливості щодо досягнення значущих життєвих цілей, отже, меншою мірою впевнені у своїх ресурсах в контексті реалізації власного професійного потенціалу у нових соціальних умовах життя.

Враховуючи отримані емпіричні дані слід зазначити, що головним етапом професійної реадaptaції безробітних з числа ВПО має бути надання професійної психологічної допомоги, спрямованої на корекцію психоемоційного стану, а також розвиток нових стратегій досягнення цілей та адаптації до життєдіяльності в умовах іншого мікросоціуму, з урахуванням його особливостей та специфіки.

Отже, пріоритетним напрямом професійної реадaptaції має бути аналіз специфіки місцевого ринку праці, визначення можливих професійних позицій, які б відповідали індивідуальним потребам та можливостям безробітних та окреслення необхідних для цього шляхів професійного саморозвитку та самовдосконалення, можливими варіантами яких можуть стати перенавчання та отримання додаткових професійних кваліфікацій.

За результатами тестової методики «Шкала психологічного благополуччя» К. Ріфф (адаптація П. Фесенко та Т. Шевеленкової)¹³ значущо вищі

бали за загальним показником психологічного благополуччя спостерігаються у місцевих безробітних. Даний показник відображує ступінь задоволеності досліджуваних власною самореалізацією, а саме досягненням особистісно значущих цілей та встановленням певної рівноваги між вимогами соціального оточення та власними індивідуальними потребами і можливостями. Цілком природним є наявність вищого балу за даною методикою у місцевих безробітних, які мають більш сприятливі зовнішні та внутрішні умови для повноцінної особистісної та професійної самореалізації. В той самий час, досліджувані з числа ВПО на даному життєвому етапі стикаються з численними складнощами та перешкодами на шляху до налагодження гармонійного життя у нових соціальних умовах.

Так, за першою шкалою, яка діагностує взаємостосунки особистості з найближчим соціальним оточенням, значущо вищий бал мають місцеві безробітні, що відображує вищий ступінь відкритості у спілкуванні з оточуючими та здатність до встановлення емоційно близьких стосунків і гармонійного спілкування з іншими людьми. Поряд з цим, спілкування досліджуваних що належать до числа ВПО відрізняється більшою відстороненістю та замкненістю, а також зниженням здатності до компромісу та встановлення по-справжньому довірчих стосунків з оточуючими. Отримані емпіричні дані зумовлені зміною соціокультурного середовища для безробітних, що належать до внутрішньопереміщених осіб, що, в свою чергу, актуалізує необхідність їх соціально-психологічної адаптації до нового мікросередовища, а саме прийняття його норм та правил взаємодії, що вимагає від особистості здатності до гнучкості, толерантності, а також вміння знаходити компроміс із найближчим оточенням.

За шкалою автономності між даними категоріями досліджуваних не спостерігається значущих відмінностей, а саме, як місцеві, так і внутрішньопереміщені безробітні мають достатньо високий рівень автономності, що відображує їх здатність до незалежності та самостійності в процесі регуляції та оцінки власної поведінки, згідно зі своїми індивідуальними критеріями. Отримані показники можна розглядати як позитивні чинники в контексті майбутньої професійної реадaptaції, що сприятимуть актуалізації здатності особистості до побудови власного кар'єрного шляху та продуктивного подолання професійної кризи.

За шкалою «управління оточенням» значущо вищі бали спостерігаються у місцевих безробітних, які більш продуктивно використовують умови наявного соціального середовища з метою реалізації своїх можливостей та задоволення власних потреб в процесі досягнення значущих цілей. Цілком логічними у даному контексті є більш низькі показники за даною

¹³ Терлецька Л. Г. Основи психодіагностики. Навчальний посібник. Київ: Главник, 2006. 144 с.

шкалою у внутрішньопереміщених осіб, що відображує їх труднощі у адаптації до нового мікросоціуму, що суттєвим чином ускладнює вибір та реалізацію найбільш пріоритетних шляхів особистісно-професійної самореалізації у нових соціокультурних умовах. Зазначена відмінність наголошує на необхідності надання даній категорії безробітного населення спеціальної допомоги щодо розвитку їх адаптаційного потенціалу та розробки нових стратегій самореалізації з урахуванням змінених зовнішніх умов, які суттєвим чином регламентують можливі шляхи актуалізації професійно-особистісних ресурсів особистості.

Емпіричні дані за шкалою, яка діагностує спрямованість досліджуваних на особистісний розвиток, не відображують наявності значущих відмінностей між зазначеними категоріями досліджуваних, результати яких в цілому є вищими за середні. Отримані показники свідчать про достатню замотивованість безробітних щодо свого особистісного розвитку, самовдосконалення та найбільш повної реалізації власного особистісно-професійного потенціалу. У даному контексті вони також вказують на прагнення до змін та розвитку нових якостей і властивостей, відповідно до динаміки ситуації у навколишньому середовищі, а також бажань, потреб та можливостей досліджуваних (див. рис. 4).

За шкалою, яка відображує життєві цілі досліджуваних, значущо вищі бали отримали місцеві безробітні, що вказує на те, що їх життя є більш осмисленим та спрямовано на досягнення актуальних завдань та цілей. На противагу цьому, безробітним з числа внутрішньопереміщених осіб властива певна розірваність часової перспективи, що деструктивним чином впливає на їх здатність до продуктивного цілевизначення та зменшує оптимістичність поглядів на майбутнє. Зазначена відмінність є негативним прогностичним чинником в контексті майбутньої професійної діяльності, адже знижує мотивацію безробітних щодо визначення своїх професійних цілей, породжуючи в них розгубленість, апатію та пасивність в ситуації професійної кризи.

За шкалою самоприйняття отримані відмінності не є значущими, але засвідчують наявність більш позитивного самоствавлення у безробітних, що належать до внутрішньопереміщених осіб. Отже, дана характеристика зумовлена більшою мірою індивідуальними чинниками та не пов'язана з соціальною ситуацією розвитку. Безробітні обох категорій отримали достатньо високі показники за цією шкалою, що засвідчує їх позитивне самоствавлення, а також здатність приймати власні недоліки та помилки. Таким чином, незважаючи на ситуацію професійної кризи, безробітним обох категорій вдалось зберегти достатньо високий рівень самоприйняття, що вказує на високий ступінь внутрішнього психологічного комфорту, що сприятиме у випадку наявності відповідної мотивації реальній продуктивній діяльності у напрямку досягнення визначеної мети.

Таким чином, за результатами отриманими за допомогою шкали психологічного благополуччя можна зробити висновок про те, що безробітні які належать до внутрішньопереміщених осіб відрізняються більш низькими балами за шкалами, що відображують стосунки з іншими людьми, здатність до управління оточенням, а також визначеність життєвих цілей. Зазначені відмінності підкреслюють необхідність надання даній категорії безробітних відповідної допомоги щодо соціально-психологічної адаптації до нових умов життєдіяльності та культурних норм іншого життєвого середовища. Важливим етапом професійної реадаптації даної категорії безробітних має стати також надання відповідної психологічної допомоги щодо відновлення перспективної часової перспективи, а саме розвитку навичок ефективного цілевизначення, отже, знаходження дієвих ціннісно-мотиваційних настанов які б стали результативним поштовхом на шляху до успішної професійної самореалізації.

Таким чином, в процесі кар'єрного консультування даної категорії безробітних мають бути неодмінно враховані особливості соціальної ситуації внутрішньопереміщених осіб, а також пов'язані

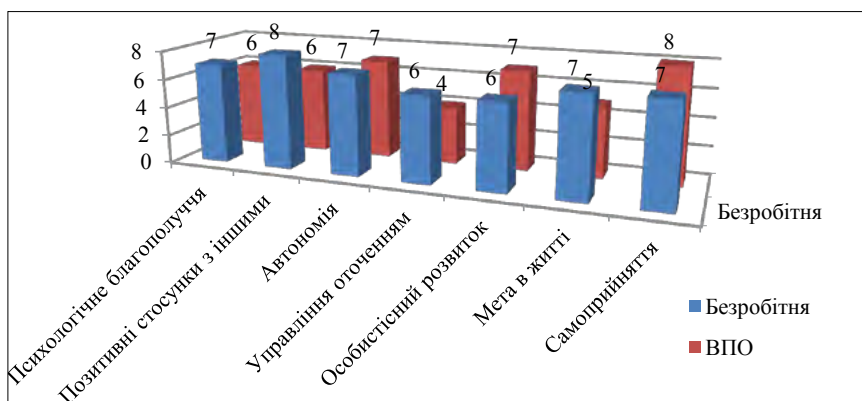
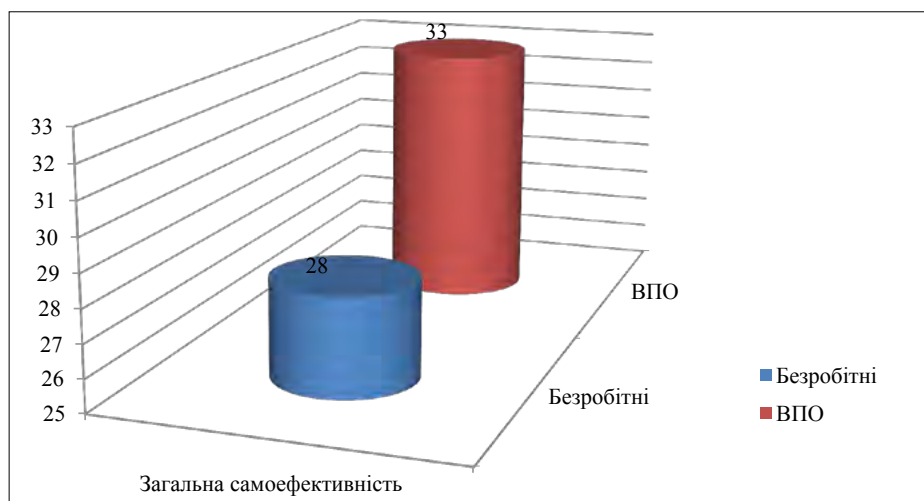

Рис. 4. Відмінності за показниками психологічного благополуччя між місцевими безробітними та безробітними з числа ВПО

Рис. 5. Відмінності за рівнем самоефективності між місцевими безробітними та безробітними з числа ВПО

з цим психологічні особливості, що передбачає необхідність формування відповідних мотиваційних настанов щодо побудови нової траєкторії професійного шляху у змінених соціальних умовах.

За результатами дослідження рівня самоефективності за допомогою «Шкали загальної самоефективності» (адаптація В. Ромека) значущо більш високий рівень за даним показником спостерігається у досліджуваних, які належать до числа внутрішньо-переміщених осіб. Так представники даної категорії безробітних відрізняються більшою впевненістю у власній здатності досягати бажаних результатів, що зумовлює вищий рівень їх самооцінки та готовності продуктивно вирішувати проблемні ситуації, досягаючи визначених цілей. Зазначений показник свідчить про налаштованість безробітних, які належать до внутрішньо-переміщених осіб на вирішення складних завдань та досягнення високих показників у важливих для них видах діяльності.

Отже, незважаючи на актуальність впливу на дану категорію безробітних психотравмуючих обставин пов'язаних із військовими діями та вимушеною зміною місця проживання, наявність позитивного досвіду в минулому житті позитивним чином впливає на рівень їх самоефективності, зумовлюючи, тим самим, налаштованість на продуктивну діяльність та самореалізацію (див. рис. 5).

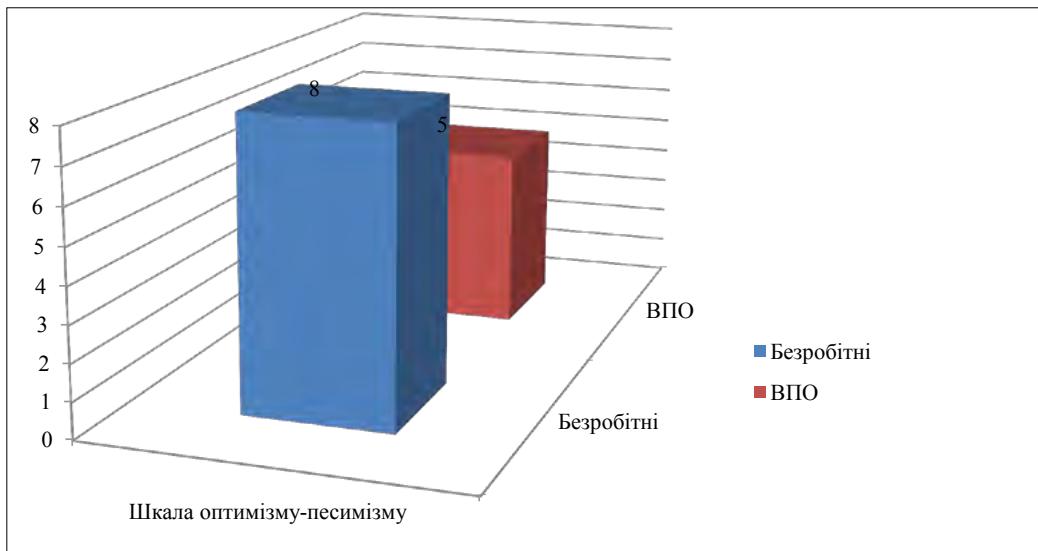
Таким чином, наявність базових позитивних настанов та впевненості у власних силах долати негативні обставини є сприятливою умовою щодо майбутнього працевлаштування та продовження професійної діяльності у нових соціальних умовах. Порівнюючи зазначені результати з емпіричними даними, отриманими за допомогою інших тестових методик, слід зазначити наявність специфічних особливостей та певної особистісної амбівалентності безробітних з числа внутрішньо-переміщених осіб, що потребує, як вже було зазначено, відповідної

психологічної допомоги, спрямованої на корекцію емоційного стану, відновлення часової перспективи та розвиток здатності до реалізації дієвих стратегій адаптації до нових соціокультурних умов зміненого оточуючого середовища.

За даними отриманими за допомогою «Тесту диспозиційного оптимізму» Карвера та Шейера (адаптація К. Муздибаєва, Т. Гордєєвої, Д. Цирінга)¹⁴ спостерігається наявність значущих відмінностей між зазначеними категоріями досліджуваних, а саме значущо вищі бали спостерігаються у місцевих безробітних, що засвідчує їх більш оптимістичну налаштованість щодо власного майбутнього. Так, досліджувані, які мають вищий рівень оптимізму, більшою мірою спрямовані на подолання труднощів з метою досягнення визначених цілей, що є важливим механізмом їх особистісної саморегуляції та супроводжується позитивними емоційними переживаннями. А саме, віра у досяжність визначених життєвих цілей та наявність позитивно забарвлених емоційних переживань щодо очікуваного результату спонукає особистість до активних дій, спрямованих на досягнення бажаного.

Наявність оптимістичної життєвої концепції зумовлює також відповідний стиль мислення, а саме у випадку наявності оптимістичних настанов людина вважає, що труднощі, як правило, тимчасові та стосуються лише окремих сфер життя і зумовлені переважним чином зовнішніми обставинами. В той самий час, позитивні події мають постійний характер, стосуються більшості життєвих сфер та залежать від самої людини. Високий рівень оптимізму, як правило, супроводжується позитивною оцінкою власної самоефективності та наявністю інтернального локусу контролю, що є досить важливим в кон-

¹⁴Тарасюк С. О. Психологічні особливості Я-концепції безробітного : навчально-методичний посібник. Київ : ІПК ДСЗУ, 2012. 148 с.

Рис. 6. Відмінності за рівнем оптимізму між місцевими безробітними та безробітними з числа ВПО

тексті ефективності системи саморегуляції особистості та, в свою чергу, забезпечує більш продуктивне подолання труднощів і стресових ситуацій.

Таким чином, вищий рівень оптимізму при-таманий місцевим безробітним зумовлює також більш активне застосування ними продуктивних стратегій досягнення цілей, тобто, активний пошук можливих шляхів продовження професійної діяльності на ринку праці. Більш низький рівень оптимізму, що спостерігається у безробітних, які належать до внутрішньопереміщених осіб є цілком логічно зумовленим наявною життєвою ситуацією та труднощами адаптації до нового соціокультурного середовища, що безперечним чином породжує перебільшення безробітними ймовірних перешкод на шляху до працевлаштування та потребує надання даній категорії досліджуваних відповідної психологічної допомоги (див. рис. 6).

Таким чином, результати отримані за допомогою даної тестової методики підтверджують проаналізовані раніше емпіричні дані та наголошують на необхідності організації професійної реадaptaції безробітних з числа ВПО з урахуванням їх потреби у наданні психологічної допомоги щодо оптимізації психоемоційного стану та створення продуктивних настанов досягнення успіху у нових соціальних умовах.

За результатами, отриманими за допомогою «Опитувальника професійного самоздійснення» О. Кокуна¹⁵ за загальним рівнем внутрішньопрофесійного самоздійснення не спостерігається значущих відмінностей між місцевими безробітними та безробітними, які належать до внутрішньопереміщених осіб. У даній ситуації внутрішньо професійне

самоздійснення розглядається в контексті минулого досвіду роботи безробітних та охоплює в собі особливості розкриття їх професійно-особистісного потенціалу та розвитку професійних здібностей і можливостей. В той самий час, за показниками окремих шкал, які складають даний вимір професійного самоздійснення особистості, спостерігається наявність значущих відмінностей між зазначеними категоріями досліджуваних, що має бути докладно розглянуто та проаналізовано.

Так, за першою шкалою, що відображує потребу безробітних у професійному вдосконаленні, вищі бали спостерігаються у безробітних з числа ВПО, але ця відмінність не є статистично підтвердженою. Поряд з цим, результати отримані внутрішньопереміщеними безробітними засвідчують їх прагнення до підвищення професійного рівня та спрямованість на отримання додаткових компетенцій і подальший розвиток професійних вмінь та навичок, що є позитивним чинником в контексті подолання ситуації професійної кризи (див. рис. 7).

В той самий час, за другою шкалою «наявність проекту власного професійного розвитку» значущо вищі бали мають місцеві безробітні, що вказує на більшу усвідомленість ними свого професійного майбутнього та наявність чітких і визначених планів щодо побудови професійної кар'єри в умовах сучасного ринку праці. Зазначена відмінність є цілком логічною та відображує складність адаптації внутрішньопереміщених безробітних до нових соціокультурних умов, що наголошує на необхідності надання їм кваліфікованої допомоги з боку кар'єрних консультантів.

За третьою шкалою, що діагностує задоволення досліджуваних власними професійними досягненнями значущо вищий рівень спостерігається у безро-

¹⁵ Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності : монографія. Київ : Міленіум, 2004. 265 с.

бітних з числа ВПО, які достатньо високо оцінюють свій минулий кар'єрний шлях та професійні здобутки, що вказує на наявність у них достатньої професійної самооцінки та високих кар'єрних домагань.

За четвертою шкалою, що відображує схильність досліджуваних до постійного вибору нових професійних цілей вищі показники мають безробітні з числа ВПО, але ця відмінність не є значущою. Отримані дані вказують на наявність тенденції до більшої зацікавленості у власному професійному розвитку та отриманні високих результатів у внутрішньопереміщених осіб, що логічним чином співвідноситься з їх вищою задоволеністю своїми професійними здобутками.

За останньою шкалою, що визначає рівень сформованості життєво-професійного простору досліджуваних, отже, ступінь їх ідентифікації з власним професійним вибором та діяльністю, за результа-

тами тесту не спостерігається значущих відмінностей, що вказує на зумовленість даних показників більшою мірою індивідуальними характеристиками безробітних, які не залежать безпосереднім чином від соціальної ситуації життя, у даному контексті вимушеної зміни місця проживання.

Отже, за результатами даного опитувальника спостерігається наявність більш високих показників у внутрішньопереміщених осіб за потребою у професійному вдосконаленні, ступенем задоволеності власними професійними досягненнями та спрямованістю на вибір нових професійних цілей, що свідчить про наявність достатньо позитивного минулого професійного досвіду. В той самий час, спрямованість даної категорії безробітних на продуктивну професійну самореалізацію істотним чином гальмується розірваністю часової перспективи, яка суттєво знижує їх здатність до створення проекту власного

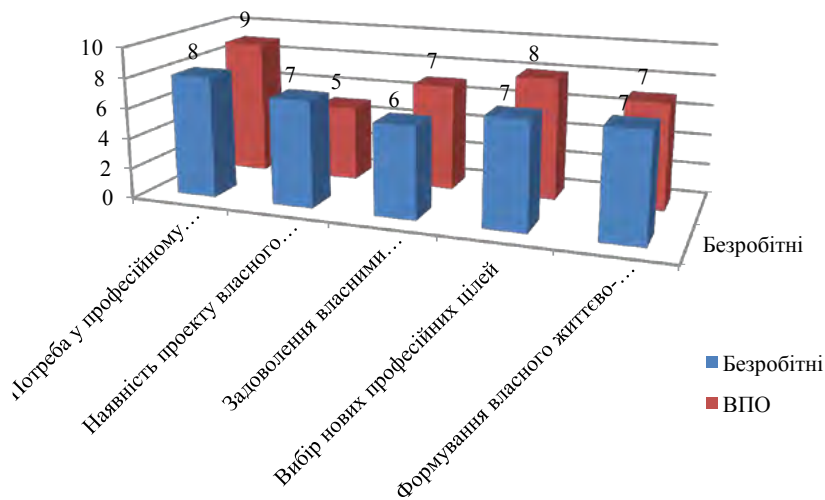

Рис. 7. Відмінності за рівнем внутрішньо професійного самоздійснення між місцевими безробітними та безробітними з числа ВПО

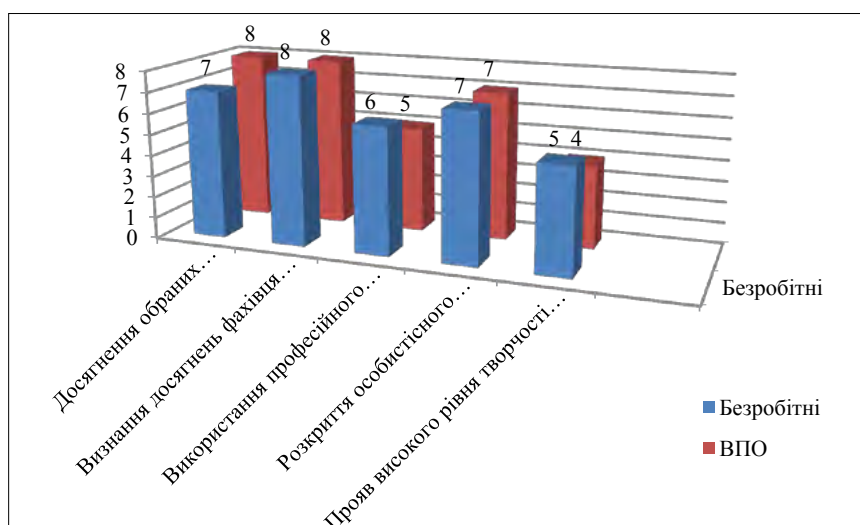

Рис. 8. Відмінності за рівнем зовнішньопрофесійного самоздійснення між місцевими безробітними та безробітними з числа ВПО

професійного розвитку, що передбачає визначення перспективних професійних цілей та моделювання власної кар'єри у нових соціальних умовах.

Таким чином, враховуючи амбівалентність отриманих психодіагностичних даних, професійна реадаптація внутрішньопереміщених осіб має відбуватись у напрямі відтворення оптимістичної налаштованості даної категорії досліджуваних на можливість реалізації власного особистісно-професійного потенціалу у нових умовах життєдіяльності та на розробку продуктивних стратегій актуалізації професійних здібностей та вмінь.

За загальним рівнем зовнішньо професійного самоздійснення, що уособлює в собі отримання значущих професійних здобутків, визнаних з боку колег та представників професійної спільноти не спостерігається значущих розбіжностей між даними категоріями безробітних. Поряд із цим, розглядаючи окремі шкали, які презентують даний вимір професійного самоздійснення слід зазначити, що окремі результати мають певну диференціацію в залежності від категорії досліджуваних безробітних.

Так, за першою шкалою, яка діагностує досягнення обраних професійних цілей значущо вищі бали спостерігаються у внутрішньопереміщених осіб, що вказує на їх більш високу оцінку власних професійних здобутків. Означена відмінність відображує більш високий рівень їх професійної самооцінки, що цілком ймовірно може бути пов'язано з вищою задоволеністю своїм минулим досвідом професійної діяльності.

За другою шкалою «визнання досягнень фахівця професійною спільнотою» не спостерігається відмінностей між зазначеними категоріями безробітних, які мають достатньо високий рівень отриманих показників, що знову таки вказує на наявність у них успішного минулого досвіду професійної самореалізації.

Третя шкала, що діагностує ступінь використання професійного досвіду та здобутків досліджуваних іншими фахівцями відображує нижчий за середній рівень отриманих показників, які не мають значущих відмінностей та є незначно вищими у місцевих безробітних. Отже, діагностичні дані отримані за даною шкалою тесту відображують недостатньо розвинену схильність до наслідування та передачі професійного досвіду у сучасній професійній спільноті (див. рис. 8).

Наступна шкала, що допомагає визначити ступінь розкриття особистісного потенціалу і здібностей у професійній діяльності не відображує відмінностей між зазначеними категоріями безробітних, які мають середній рівень показників, що засвідчує достатній рівень актуалізованості їх особистісних властивостей та переваг в процесі професійної самореалізації. Відсутність відмінностей за цією шкалою між даними категоріями безробітних зумов-

лено переважним впливом на дану характеристику індивідуальної траєкторії професійної самореалізації досліджуваних, що й зумовлює особливості реалізації їх здібностей і вмінь.

І за п'ятою шкалою, що діагностує ступінь прояву творчих здібностей у професійній діяльності відображуються нижчі за середні показники, перевагу за якими на статистично значущому рівні мають місцеві безробітні. Отримані результати вказують на недостатню залученість досліджуваних до творчої професійної самореалізації, які надають перевагу стандартним засобам та шляхам виконання професійної діяльності поряд із знаходженням нових варіантів застосування наявних професійних умінь та здібностей. Особливо актуальним це є для безробітних з числа внутрішньопереміщених осіб, які більшою мірою схильні дотримуватись визначених норм та правил, а не створювати нові стратегії діяльності в контексті змінених умов та обставин.

Отже, за результатами застосування даного опитувальника можна зробити висновок про те, що безробітні з числа внутрішньопереміщених осіб проявляють достатньо високий рівень задоволеності власними професійними досягненнями, але, в той самий час, характеризуються невисоким рівнем творчого виконання професійних завдань та достатньо розмитотою часовою перспективою щодо власного професійного майбутнього. Таким чином, головним завданням професійної реадаптації безробітних з числа внутрішньопереміщених осіб має стати надання відповідної допомоги з боку кар'єрних консультантів, спрямованої на побудову нових професійних планів, вибір професійних цілей та розвиток здатності до творчого пошуку нових шляхів реалізації власного особистісно-професійного потенціалу у змінених умовах соціокультурного середовища та ринку праці, знаходячи баланс між потребами ззовні та власними можливостями і здібностями з метою продуктивного подолання ситуації професійної кризи.

Таким чином, в результаті проведеного емпіричного дослідження, спрямованого на визначення психологічних вимірів успішності актуалізації адаптаційного потенціалу безробітних можна зробити висновок про наявність змістовних відмінностей за специфікою даного процесу у місцевих безробітних та безробітних, які належать до внутрішньопереміщених осіб. А саме, за рівнем соціально-психологічної адаптованості у безробітних з числа ВПО спостерігаються більш низькі показники адаптованості, емоційного комфорту, інтернальності та прийняття інших, але поряд з цим нижчі бали за рівнем ескапізму. Отримані емпіричні дані засвідчують негативний вплив вимушеної зміни соціального оточення на здатність особистості до актуалізації дієвих механізмів соціально-психологічної адаптації до нових умов життєдіяльності.

Висновки

Таким чином, результати дослідження рівня внутрішньо-професійного самоздійснення вказують на наявність достатньо позитивного минулого професійного досвіду у ВПО та підкреслюють необхідність

надання їм відповідної допомоги щодо створення проєкту власного професійного розвитку, формування продуктивних стратегій актуалізації особистісно-професійного потенціалу та моделювання кар'єри в умовах зміненого професійного середовища.

Інформація про авторів:

Панов Микита Сергійович,

доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри спеціальної освіти та психології
Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
59, вул. Наукового містечка, м. Запоріжжя, 69017, Україна

Жадленко Ірина Олександрівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної освіти та психології
Комунальний заклад вищої освіти
«Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради
59, вул. Наукового містечка, м. Запоріжжя, 69017, Україна

Information about the authors:

Panov Mykyta Serhiyovych,

Full Doctor in Psychology, Assistant Professor,
Professor at the Department of Special Education and Psychology
Municipal Institution of Higher Education
«Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy»
of Zaporizhzhia Regional Council
Ukraine
59, Naukovoho mistechka str., Zaporozhye, 69017, Ukraine

Zhadlenko Iryna Oleksandrivna,

PhD in Pedagogical Sciences,
Assistant Professor at the Department of Special Education and Psychology
Municipal Institution of Higher Education
«Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy»
of Zaporizhzhia Regional Council
Ukraine
59, Naukovoho mistechka str., Zaporozhye, 69017, Ukraine

**THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR
(2014–2022): HISTORICAL, POLITICAL,
CULTURAL-EDUCATIONAL, RELIGIOUS,
ECONOMIC, AND LEGAL ASPECTS**

Scientific monograph

Izdevniecība “Baltija Publishing”
Valdeķu iela 62 – 156, Rīga, LV-1058

Iespēts tipogrāfijā SIA “Izdevniecība “Baltija Publishing”
Parakstīts iespiešanai: 2022. gada 2. jūnijs
Tirāža 150 eks.